

Evropská dimenze ve vzdělávání

Tomáš Janík

Centrum pedagogického výzkumu

PdF MU v Brně

Obsah prezentace

**Evropská spolupráce ve vzdělávání
Programy EU (SOCRATES, COMENIUS)**

Co je to evropská dimenze (ED)?

ED a kurikulum (ED v RVP, v učebnicích)

ED jako zakázka pro učitele?

Na jaké problémy může ED narážet?

Aktivita podporující ED

Evropská základní škola Brno

Evropská střední škola Vídeň

Výuka cizích jazyků jako příspěvek k ED

Co lze udělat pro ED ve vzdělávání?

Vybraná studijní literatura k ED

Časopis Komenský 1/2004

GOŇCOVÁ, M. (ed.) *Evropanství a národní identita*. Brno : MU, 2000, 204 s. ISBN 80-210-2393-7.

PRŮCHA, J. *Interkulturní psychologie*. Praha : Portál, 2004.

PRŮCHA, J. *Vzdělávání a školství ve světě*. Praha : Portál, 1999.

SEEBAUEROVÁ, R. *Die „EMS“ Wien – eine Schule für Kinder Europas*. Brno : Paido, 2004.

SEEBAUEROVÁ, R. *Europäische Dimension neu denken*. Wien : Mandelbaum, 2004.

SHENNAN, M. *Teaching about Europe*. London : Cassell, 1991.

WALTEROVÁ, E. aj. *Poznáváme Evropskou unii*. Praha : PdF UK, 2000.

www.eurydice.org

Úvodní poznámky...

Proměny současného světa a života

„globalizace versus vědomí národní specifičnosti“

- **Globalizace (internacionalizace)** – důsledky také v oblasti vzdělávací politiky (školní i mimoškolní) v jednotlivých zemích: pronikají některé společné způsoby uvažování a inovace, které mají obdobu v jiných zemích (např. kontrola a zajišťování kvality vzdělávání).
- **Národní specifičnost** – zachovávání zvláštních, individuálních rysů (ve vzdělávání) – působení historických, kulturních a náboženských tradic (např. podoba vzdělávacího systému určité země je výsledkem působení určitých historických tradic...).

ED se zvýrazňuje při srovnávacím pohled

globální		specifické
hledání společného		hledání zvláštního
hledání obecného		hledání konkrétního

Evropská spolupráce ve vzdělávání

Květen 2004 – ČR v EU

50. léta – začíná finanční podpora programů

1986 akční programy: např. ERASMUS

Evropská dimenze a program SOCRATES

Smlouvy z 1992 v Maastrichtu (integrace ED do vzdělávání)

- **Učení se a rozšiřování jazyků,**
- **podpora mobility učících se a vyučujících,**
- **podpora uznávání diplomů a studiích pobytů,**
- **podpora spolupráce vzdělávacích institucí,**
- **výměna informací a zkušeností ke společným problémům v rámci vzdělávacích systémů členských států,**
- **podpora výměnných pobytů studentů a sociálně pedagogických pracovníků,**
- **podpora distančního studia (podle 126 a 127 článku maastrichtské dohody).**

Programy EU

- **SOCRATES** pro oblast všeobecného vzdělávání,
- **LEONARDO** pro oblast odborného vzdělávání a výcviku,
- **MLÁDEŽ PRO EVROPU** zaměřený na spolupráci mládeže,
- **TEMPUS** podporuje vysoké škol.

(Informace o projektech lze získat v informačních centrech EU – např. Evropské informační středisko UK, Mánesova 75, Praha 2)

Evropská spolupráce: SOCRATES

Běží od roku 1996...

- **COMENIUS** (školní vzdělávání)
- **ERASMUS** (vysokoškolské vzdělávání)
- **GRUNDTVIG** (vzdělávání dospělých)
- **LINGUA** (jazykové vyučování)
- **MINERVA** (otevřené a dálkové učení)
- **PRŮZKUM A INOVACE** (řešení otázek v oblasti vzdělávání a vzdělávací politiky)
- **SPOLEČNÉ AKCE**
- **DOPLŇKOVÉ AKTIVITY**

(Informace: SOCRATES OFFICE, U lužického semináře 13, 118 00 Praha 1)

Evropská spolupráce: COMENIUS

- **Cílem programu COMENIUS je podpořit ED ve vzdělávání, učení se cizím jazykům a multikulturní výchovu.**
  - **COMENIUS 1 je zaměřen na partnerství škol (projekty spolupráce škol, jazykové projekty, projekty rozvoje škol);**
  - **COMENIUS 2 nabízí možnosti dalšího vzdělávání školního personálu (evropské kooperativní projekty, stáže);**
  - **COMENIUS 3 podporuje vytváření tematických sítí (partnerství škol, projekty dalšího vzdělávání).**

<http://www.socrates.cz>

COMENIUS: témata projektů škol

- **Learning about pupils' lives in other European countries.**
- **Festivities and traditional activities.**
- **Our town – a town in Europe.**
- **Kommunikation in Europa durch Spielen.**
- **The Cultural Heritage of the Participating Schools.**
- **Holidays – National Traditions.**
- **Together in Europe.**
- **My world – your world – communication with pictures.**
- **Spiele im Jahr, Trachten und Traditionen, Sportfernwettkampf.**
- **Let's go Euro.**
- **Children in Europe get to know each other through correspondence.**
- **Customs and Traditions in our Grandparents' days.**
- **Our European study.**

Co je evropská dimenze ve vzdělávání

- ED jako „*princip prostupující vzdělávacím systémem, podporující chápání širších evropských souvislostí a perspektiv vzdělávání, otevírající horizonty globálního myšlení a interkulturního porozumění (Walterová, Ježková, 1996, s. 26).*
- ED se vztahuje k obsahu vzdělávání – zavádění evropských témat do kurikul.
- Prakticky je ED nesena řadou programů týkajících se vzájemné výměny studentů a učitelů, kontaktů mezi školami, studia cizích jazyků atd.

Co je evropská dimenze ve vzdělávání

- Rozšíření perspektivy: *„Evropané budou dříve či později muset i Evropu pochopit jako svou vlast, byť zvláštního druhu. Nebo jako společnou vlast svých vlastí“ (V. Havel).*
- Rozšíření perspektivy: „Evropanství a národní identita“, „Od identit v Evropě k evropské identitě“.
- ED: kognitivní dimenze (znalosti o Evropě) a afektivní dimenze (vztah, postoje, prožitky a Evropa).
- ED jako jedna z kvalit vzdělávání v Evropě.

Představy žáků o Evropě (Walterová)

- Hlavním zdrojem informací o Evropě je TV.
- Obraz Evropy je statický a mozaikovitý.
- Uvědomovány jsou více rozdíly než společné znaky.
- V plánech do budoucna je Evropa zajímavý prostor pro osobní zkušenost, možnost dočasného pobytu.
- Je pocit'ována jako „my a ti druzí“.
- Relativně dobré faktické znalosti, zvláště zeměpisné, problém třídění poznatků, srovnávání, hledání souvislostí.
- Nedostatečné kompetence v cizích jazycích – bariéry zájmu a kontaktů.
- Jako nedostatečné se projevuje pochopení identity vlastního národa a vztahů mezi lokálními, regionálními, národním a globálními jevy a procesy.

ED a kurikulum – čemu se učíme ve škole?

Co se učíme ve škole?

- Harmonizace obsahu vzdělávání, tj. toho, co se učíme ve škole.
- Co by mělo být závazným obsahem?
  - perspektiva regionální („u nás doma“)
  - perspektiva národní („má vlast“)
  - perspektiva evropská („Evropa jako širší vlast“)
  - perspektiva celosvětová („tady na Zemi“)
- To vše spadá do oblasti všeobecného vzdělání.
- Kánon obecného vzdělání není produktem určitého národa, ale světové společnosti.
- Vytváření kurikula není záležitostí národní, ale nadnárodní.

ED a kurikulum – čemu se učíme ve škole?

- Jak se proměňují učební plány?
  - Např. odklon od klasických jazyků (latina), roste význam živých jazyků.
  - V řadě zemí kladen větší důraz na matematiku a přírodní vědy – slibují hospodářský pokrok.
- Zásadní změny v kurikulu (uč. plánech, učebnicích)?
  - „Východní blok“ – po pádu komunismu – odstranění komunistické ideologie z kurikula.
  - „Německo“ – po 2. světové válce odstranění nacistické ideologie z kurikula.
  - Kolonilální země, které se osamostatní, také odstraňují z kurikula zmínky o svých kolonizátorech.

Budeme jednou z učebnic odstraňovat ideologii EU?

ED a kurikulum

- Jak se pracuje s ED ve vzdělávacích dokumentech?
- Standard základního vzdělávání (1995) a na něm založené vzdělávací programy ZŠ, OŠ, NŠ – ED není nijak zvlášť tematizována.
- Jaká je pozice ED v RVP ZV?

...Exkurs č. 1

Pojetí ED v RVP ZV

- „Škola má podporovat a rozvíjet u dětí vědomí evropské identity při respektování identity národní a vybavovat je kompetencemi důležitými pro život ve sjednocující se Evropě...
- ED jako princip pro vstupující celé základní vzdělávání...
- Kultivovat vztah žáků k Evropě jako k 'širší vlasti' osvojováním vědomostí a dovedností důležitých pro pochopení evr. proměn a integr. procesů, pro vnímání shodností a odlišností a pro vzájemné porozumění, toleranci a vstřícnost vůči jiným národům a kulturám.
- Podstatnou součástí evropské dimenze v základním vzdělávání je výchova **budoucích evropských občanů**...
- Setkávání s 'jinou' kulturou a postoje k ní bývají nezdědka ovlivňovány stereotypy, klišé a předsudky starších generací, které se přenášejí na děti a mládež. Škola je může, a měla by, pomoci odstraňovat a budovat pozitivní vztahy...
- Žáci se učí učit se ze zkušeností jiných lidí a národů i ze zkušeností vlastních...
- Evropská dimenze neklade důraz na osvojování detailních faktografických vědomostí. Posiluje odhalování vztahů, souvislostí, myšlenkových proudů a obecných vývojových trendů..."

ED v RVP ZV: princip jdoucí napříč

- **Člověk a jeho svět – využívání zkušeností a poznatků žáků z běžného života.**
- **Člověk a společnost – poznatky z historie a politické geografie, porozumění klíčovému historickému a politickým událostem, které ovlivnily vývoj Evropy. Objasňuje vazby lokální-národní-evropská-globální.**
- **Člověk a příroda – globální vily na životní prostředí.**
- **Jazyk a jazyková komunikace – klíč k dorozumění a poznávání kultury jiných národů. Praktický význam cizích jazyků – mobilita.**
- **IKT – získávání informací o Evropě (internet).**
- **Umění a kultura – vztah k evropské a světové kultuře, porozumění evropským kulturním kořenům, respektování národní a regionální kultury.**
- **Člověk a zdraví – orientace v kulturně odlišném životním stylu, idea olympismu.**

ED v RVP ZV: výčet témat

- 1. Evropa a svět nás zajímá – příběhy, zážitky a zkušenosti z Evropy a světa, artefakty blízkého okolí mající vztah k Evropě, naši sousedé v Evropě, život dětí v jiných zemích, lidová slovesnost, zvyky, tradice.**
- 2. Objevujeme Evropu a svět – naše vlast a Evropa, evropské krajiny, Evropa a svět, mezinárodní setkávání, státní a Evropské symboly, Den Evropy, život Evropanů, životní sty a vzdělávání mladých Evropanů.**
- 3. Období: Jsme Evropané – kořeny a zdroje evropské civilizace, mezníky evropské historie, evropská integrace, instituce EU a jejich fungování, co Evropu spojuje a rozděluje, mezinárodní organizace**

ED ve starších učebnicích

ED ve starších učebnicích

92. Ve všech kapitalistických státech je velká nezaměstnanost. Mladí v NSR demonstrují proti nezaměstnanosti pod heslem: Mladí bez práce, stát bez budoucnosti.

ED v novějších učebnicích

ED v novějších učebnicích

Shrnutí: ED a kurikulum

- Evropa ze zeměpisného pohledu versus EU jako hospodářsko-politické uspořádání.
- EU se objevuje teprve v novějších učebnicích vlastivědy, ZE, OV aj.
- Vysvětlení, jak probíhají integrační procesy, jak funguje EU.
- Přichází s EU do učebnic „nová“ ideologie?
- Jak je EU v učebnicích pojednávána a interpretována?

ED jako zakázka učitele?

- **Kdo bude myšlenku ED realizovat?**
- **Požadavky kladené na učitele?**
  - Zprostředkovávat znalosti, které přispívají k rozvoji evropského vědomí, nejen vlajky, hymny, Euro, ale i praktické zkušenosti a zážitky.
  - Iniciovat kooperaci a komunikaci na všech úrovních vzdělávání a zapojovat se do evropských sítí škol.
  - Pokoušet se eliminovat globální rozdíly mezi severem a jihem, východem a západem (integrovat evropská témata do různých celků).
  - Neměl by své národní myšlení nahrazovat nadnárodním, nýbrž by ho měl o nadnárodní perspektivu rozšiřovat.
  - Podporovat výuku dvou až tří cizích jazyků (odbourání komunikačních bariér – porozumění).
  - Využívat evropská témata, o které se děti a mladí lidé zajímají.

Na jaké problémy může ED narážet?

- Evropa je komplexní prostor – obtížné ji pojmově vymezit.
- ED je těžko uchopitelná, pokud jsme ji dostatečně neprožili a nezakusili.
- Které obsahy (učivo) o Evropě vybrat? Jak tematizovat Evropu jako kurikulární obsah – integrovat ji do učebnic a výuky
- Rychlý vývoj Evropy vyžaduje neustálou aktualizaci znalostí o Evropě
- Různost v postojích k Evropě vede různosti cílových představ o společném životě v ní.
- Společný základ hodnot a norem?

Aktivity podporující ED

- **Projekty Comenius – v ČR nepříliš časté.**
- **Projekty k Evropské dimenzi na ZŠ (např. Komenský 1/2004)**
- **Evropská škola – Brno, Vídeň aj.**

Aktivity podporující ED: EZŠ Brno

- Evropská základní škola Brno, Čejkovická 10 Brno - Vinohrady 628 00.
- <http://www.ezscejkovicka.brno.indos.cz>
- Od školního roku 2002 – vzdělávání zahraničních dětí v mateřském – tedy převážně anglickém – jazyce.
- Převážně pro děti zahraničních odborníků, investorů a podnikatelů žijících v Brně. Jsou zde děti mnoha národností, např. z Itálie, Nového Zélandu, Indie, Vietnamu, Rakouska, USA, Kanady, Íráku a Lybie.
- Škola je rozdělena do dvou větví: české a mezinárodní.
- Zájem mají nejen rodiče dětí jiných národností, ale i rodiče dětí bilingvních a českých.
- Cizí vyučovací jazyk. Češtině se zde děti učí jako cizímu jazyku. Spolu s českými spolužáky navštěvují hudební, výtvarnou, tělesnou výchovu tak jim je umožněn kontakt s českými dětmi.

Aktivity podporující ED: EZŠ Brno

- **Na druhém stupni předmět Evropská studia, který vznikl ve spolupráci se zahraničními odborníky a integrují se v něm témata z biologie, dějepisu, zeměpisu a umění.**
- **Výchova k demokracii, založená na studiu modelů společenských systémů v minulosti i dnes, a s tím spojená výchova ke kritickému myšlení.**
- **Projekt výuky v mezinárodních třídách byl vypracován ve spolupráci se zahraničními odborníky podle požadavků VÚP tak, aby odpovídal naší školní soustavě.**
- **K iniciaci jeho vzniku došlo 20.června 2000, kdy bylo Zastupitelstvem města Brna schváleno finanční zajištění experimentu Evropská základní škola.**

Aktivity podporující ED: EMS Vídeň

- Evropská střední škola Vídeň (EMS) je rozvinutím konceptu *Vienna Bilingual Schooling*.
  - <http://www.emsneustiftgasse.at/>
  - Multilingvální žáci – potřeba zajistit vzdělávací nabídku, která:
    - garantuje žákům základní vzdělání odpovídající rakouským učebním plánům reálného gymnázia, resp. odpovídá maďarským, českým a slovenským učebním plánům,
    - nabízí možnosti získat znalosti z druhého nebo třetího jazyka.
- „Evropská střední škola“ Vídeň klade důraz na:
- Splnění národních učebních plánů (národní studia);
  - posílení jazykového vyučování (cizí jazyky, evropská studia, kreativní studia, sport, nepovinná němčina);
  - evropskou dimenzi (evropská studia).

Aktivity podporující ED: EMS Vídeň

- Vyučování v předmětech označovaných jako *národní studia* je v souladu s učebními plány zúčastněných zemí a ve své mateřštině je zajišťují rakouští, čeští, slovenští či maďarští učitelé.
- *Sportovní vyučování* v rozsahu tří hodin týdně je v současnosti zajišťováno týmově, kdy spolupracují rakouský učitel a učitel z jedné ze tří sousedních zemí.
- *Jazykové vyučování* je posíleno angličtinou jako „prvním cizím živým jazykem“ s časovou dotací 4 hodiny týdně v páté třídě a 3 hodiny v šesté až osmé třídě.
- Cílem v oblasti *evropských studií* je přirozené rozvíjení angličtiny jako vyučovacího jazyka a v pátém, šestém a sedmém ročníku je dotováno 6 hodinami týdně, v osmém ročníku 7 hodinami týdně.

V rámci *evropských studií* jde vedle toho také o utváření evropského vědomí žáků (*European awareness*) v těchto aspektech:

- a) historické základy,
- b) souvislosti podmíněné geograficky a environmentálně,
- c) kultura a umění.

Výuka cizích jazyků: příspěvek k ED?

- Teze z Bílé knihy: „...*teaching of two foreign languages, one of which must be English, with the introduction in the 3rd and 6th form of the basic school and obligatory secondary leaving education controlled by the state...*”
- Výuka cizích jazyků – slogany: *bilingvismus, multilingvismus, plurilingvismus, jazyková diverzita... v Evropě jazyků...*
- Konkrétní inovace ve výuce cizích jazyků:
  - Raná výuka cizích jazyků
  - CLIL (Content and Learning Integrated Learning)
  - Evropské jazykové portfolio
  - Evropský jazykový pas

Proměny v cizojazyčném vyučování?

- **Idea: mateřský jazyk + dva jazyky EU.**
- **V ČR: 1. cizí jazyk pro všechny žáky povinný ve 4.-9. ročníku (3 hodiny týdně)**
- **V ČR: 2. cizí jazyk povinně volitelný v 7.-9. ročníku, s min. dotací 6 hodin týdně (celkem).**
- **Angličtina vždy...**
- **Trend ke komunikativnímu pojetí**
- **Zahrnování interkulturní dimenze (reálie, dějiny, společenský a politický život, kultura, umění, tradice).**
- **Mediální dovednosti (internet, práce s textem).**

Výuka cizích jazyků: situace v ČR

jazyk	1991/92	1994/95	1997/98	2000/01	2001/02	2002/03
AJ	263 180	251 144	370 743	432 920	456 423	477 241
NJ	356 738	315 632	366 050	298 285	274 759	247 035
RJ	30 599	1 484	735	1 035	1 683	1 953

Výuka cizích jazyků: názory odborníků

- Marie Fenclová: Proč se nedaří na školách pluralitě cizích jazyků? Zájmy globalizace trhu se dostávají do rozporu s motivací k učení cizím jazykům v důsledku obchodní korespondence vedené anglicky i firmami, regionálně náležejícími např. do frankofonní či hispanofonní oblasti.
- Leoš Houska: „...*Dnes již je nesporné, že angličtina je LINGUA FRANCA, bez které se do Evropy nedostaneme. Nelze však přitom opomíjet skutečnost, že máme nejdelší hranice se zeměmi německého jazyka, že jsme historicky a ekonomicky spjati s Francií a Ruskem.*”

Co lze udělat pro ED ve vzdělávání?

- **Formulovat ED jako prioritu vzdělávací politiky – nejen kurikulární obsah, ale také princip prostupující kurikulum.**
- **Posun akcentů: od „učení o Evropě“ k „učení z Evropy“ a „učení pro Evropu“.**
- **Nejen znalosti o Evropě, ale také „evropské vědomí“.**
- **Nejen kognitivní komponenta (znalosti o Evropě), ale také afektivní komponenta (prožitky z Evropy).**
- **Podpora cizích jazyků – mobilita, projekty škol.**
- **ED jako součást vzdělávání učitelů.**
- **Metodická podpora učitelů.**
- **Podpora „Evropských škol“ a projektů.**